

Bogen fører stadig an

Publ. i *Læsningens magi – om børn, bøger og læselyst*. København: Biblioteksstyrelsen 2003, s. 20-23. Interview af Monica C. Madsen.

»Bogen har fået stor konkurrence fra de nye medier, der er dukket op de sidste tyve år. Men bogen sætter stadig en fælles dagsorden – de nye medier tager nemlig udgangspunkt i det store lager af fortællinger, figurer og rum, som den cirkulerer«, siger lektor Flemming Mouritsen fra Institut for Pædagogisk Forskning og Udvikling på Syddansk Universitet.

Engang var bogen det eneste centrale fiktionsmedie, man havde adgang til, og vores kultur var i langt højere grad orienteret mod skriften og læsningen – i dag har vi fået en stribe nye fiktionsmedier til øjet og øret. Men bøgerne trives stadig og udgør fortsat ryggraden i kulturproduktionen for børn, hvis vi ser på dem i bred forstand, siger lektor Flemming Mouritsen:

– Tidligere var det socialt lagdelt at læse – det var især forbeholdt middelklassen og overklassen, men middelklassen er i dag større end nogensinde, takket været uddannelsessystemet. Derfor spiller læsning i dag en større rolle på mange planer end tidligere. Også når det gælder andet end fiktionslitteratur.

Børnelitteraturen leverer spin offs

– I 70'erne var børnebogen stadig det centrale medie, selvom radio, tv, tegneserier og film samt teater vandt terræn. I 80'erne skete der et skift med videoens og computerens indtog – kort sagt fik vi en bredspektret medieflade, hvor bogen

blev ét medie ved siden af en stribe andre. Derfor har andre medier end bogen spillet en større og større rolle for udviklingen af fælles kulturelt gods og referencer i løbet af de sidste tyve år for både børn og voksne.

Karakteristisk er det imidlertid, at børnelitteraturen stadig er et centralt medie, i og med at det leverer spin-offs til de øvrige medier – de bygger i stor udstrækning på gammelt og nyt litterært stof, figurer og andet fælles referencegods fra bøgerne, som børnene kender i forvejen.

Fx er bogstof grundlag for mange af Walt Disneys videoer. Og de klassiske eventyrfigurer og historier løber stadig rundt i vores hoveder, som de er blevet udbredt gennem læsningen – de går igen i nye former og nye medier i dag. På pige-siden *Askepot*, *Snehvide*, *Tornerose* og *Den lille havfrue* – på drengesiden *Tarzan*, *Robin Hood*, superheltene og de romantiske figurer fra den klassiske drengelitteratur, som udfordrer den vilde natur – og kultur. Derfor spiller det stof, børnelitteraturen formidler, stadig en hovedrolle i de nye medier – den sætter fortsat en dagsorden og er en central medspiller for de nye medier. Både som historisk reservoir og i udviklingen af nye medier.

Samtidig kan læsningen give noget særligt, fordi man kan have den for sig selv – den er ikke direkte betinget af en relation til de andre eller til en bestemt arena, og den kan give ture ind i fiktive universer

på ens egne præmisser. Ligesom de gode solide og detaljerede trip ved at leve sig ind i en bogs universer sætter gang i noget andet end moderne medier – fx film eller spil kogt på *Ringenes Herre* eller for den sags skyld *Harry Potter*: de produkter læner sig begge op ad en fælles kulturel referenceramme hos børn såvel som voksne, som vidner om, at børnebogens position ikke er så marginal endda, når det kommer til stykket.

Merchandisebølgen spænder ben

Børnelitteraturen har imidlertid ikke ubetinget lette kår. Merchandisebølgen er en af de faktorer, som spænder ben for kvalitetsudviklingen af børnekulturen og børnelitteraturen på lokalt plan, da de mega-store globale firmaer kører mere og mere på massemarkedets vilkår. Og derfor stort set kun kan levere mainstream- og standardprodukter. Medier og talenter, der ikke kan konkurrere på de præmisser, har derfor vanskelige kår. Det gælder et stort spektrum af den glørværdige danske kvalitetsproduktion inden for stort set hele mediespektret, børne-tv, børnelitteratur, computerspil, film, tegneserier, teater osv. Fx dansk tegnefilm, som kun har råd til at producere en film hver 2.-3. år, selvom talentmassen og også eksportpotentialitet er stort. Her savnes en ordentlig investering. Historien om dansk film gentager sig på mange områder. Grundlaget er der, så det er ikke blot en kulturel og kunstnerisk dumhed – det er også en økonomisk.

– Børnelitteraturen er lidt bedre stillet, dels pga. dens lange tradition, dels pga. de bedre betingelser for at skabe børnelitteratur og udvikle talenter. Men de gode forfattere har svært ved at komme udover rampen og cirkulere de gode figurer og

historier – bl.a. pga. børnebibliotekets svære betingelser og manglen på et debat og kritikforum, fx også avisernes og andre mediers manglende prioritering af børnebogsanmeldelser. Kvaliteter og forfatter-skaber bliver ikke samlet op. Det ses tydeligt på supermarkedets hylder, hvor de moderne klassikere står i stakkevis sammen med diverse global-junk, fint nok – men de smalle og de nyere børnebøger er svagt repræsenteret, fordi de er afhængige af en bred medicirkulation, siger Flemming Mouritsen.

Behov for knowhow giver også læselyst

Men ikke kun oplevelserne ved at leve sig ind i fiktionsuniverser kan øge børns læselyst – at bruge bøgerne til at få en viden og en nøgle til noget, kan også stimulere den:

– At have behov for at kunne læse for at få noget bestemt at vide, er en meget vigtig motivationsfaktor. Det er en af grundene til, at drengene ikke læser mere. I 50'erne, da jeg var dreng, var det derimod meget vigtigt at kunne læse, fordi det gav den knowhow om hvad fx en drengeflok havde brug for at vide, når man sloges og udviklede fortællingerne i sine lege. I dag får drenge i langt højere grad den viden fra computerspil og videoer, selvom bøger stadig i et stort omfang bruges som knowhow-leksikon med støttestof i fx fantasy rollelege.

Når man tilrettelægger aktiviteter og kampagner, som skal give læselyst, er det derfor vigtigt at være opmærksom på, hvad børn gør, hvordan de lever deres liv, og hvad de egentlig bruger læsningen til – hvad de tænker på, og hvad de har brug for.

– Præcis som markedet gør. Der skal

produkterne bare ud i massesalg, så der er ikke meget rum til nyudvikling. Af den grund er det også vigtigt at skabe grundlag for andre typer udvikling end markedet – at skabe kulturfænomener, som udspringer af vores børnesyn, af børns liv og deres måde at leve på. Det er en dumhed ikke at investere i at skabe et kvalitetsgrundlag og et forum for nyudvikling af bøger og andre medier, som kan udvikle nye historier og figurer, der svarer til det moderne barneliv; mens markedet hænger fast i mainstream og de gamle figurer. Der er store skatte gemt i både det gamle og det nye – for godt et grundlag for udvikling, som for let synker ned i glemslen i markedstænkningens gentagelse på gentagelse af det samme i ny layout, pointerer Flemming Mouritsen.

Respekter børns pjattede fortællinger

Vigtigt er det også at respektere børns særlige fascinationer – bl.a. det, vi kategoriserer som snak og børnepjat. For vi fortæller og udøver vores liv gennem vores fortællinger. Også de, som virker mindre seriøse.

– Jeg er ikke bekymret for fortællingens overlevelse, men for vi voksnes opfattelse af fortællingens nytte: at den fx helst skal være opdragende i den og den retning, at kun hvis den kan fremme andre kompetencer, har den kvalitet. Og at de er noget ubrugeligt pjat, de historier, som ikke giver et output i den retning. Selvom vi selv elsker at høre skrøner og sladder og snak, og selvom sladder er et broget landskab af allehånde fortællinger som en fortællingens grobund, regner vi det for grums. Man må slå ørerne ud, lytte efter og vise forskellige slags fortællinger respekt ved at opfatte dem som et materiale, man arbejder med i sit liv. Ikke bare et fragtmid-

del for underholdning eller informationer. For den rummer langt mere i sig selv – for børnene kommer det an på selve den situation, som fortællingen er – at få den til at blive god, så det svinger. Og de udvikler en fabelagtig viden og knowhow om det. Det er vigtigt for dem at kunne det, fordi fortællingen er det centrale medie, som de er sammen om i sociale relationer. Og igennem den beretter de det moderne liv og deres erfaring med det – her fornyes både fortællinger, figurer og gammelt stof. Uanset hvor det er hentet fra. For fortælleri og leg er et af de medier, de har til at omsætte eller underminere alskens mediestof til en fortælling, de fortæller om sig selv og deres liv.

Elsker at vende op og ned på verden

At vende op og ned på verden og det liv, vi lever, spiller fx en stor rolle i børns fortællinger. Derfor er farce og parodi centrale genrer, hvor børnene transformerer det råstof, de henter fra medierne og deres dagligdag. Og de er en rigtig god kilde til at forstå, hvordan børn opfatter sig selv og verden. Ligesom deres fortællinger og rolleleg: i pigernes lege inkarnerer mor og *Lillen* voksendom over for barnlighed – en leg, der både kan køre som parodi eller seriøst. Men det er konfrontationen mellem de to mytiske skabeloner, som er det centrale, når det barn, som spiller moren og typisk leder fortællingen, kan iscenesætte *Lillen* til at være uartig, så hun kan komme ind med irettesættelser.

Drengenes fortællelege handler typisk om regel- og normbrud. Fx som heltepos i rollespil a la Robin Hood med de fredløse som er oppe imod sheriffen og hans ordensmagt. Eller som en farce, hvor der vendes op og ned på rollerne. Sådan som Ole Lund Kirkegaard også parodisk ven-

der op og ned på status og magt og får overhunden til at falde på halen – et udtryk for en erfaring om det at være barn i dag.

Forskningen som øjenåbner

At kunne skabe en større bevidsthed om dette – at kunne åbne landskaber, som ellers ikke er tilgængelige, og opnå viden og grundlag for nyudvikling, der aktiverer stof og kvaliteter i børnelitteraturen og børnekulturen – det kan man bl.a. opnå ved at interessere sig for forskningen.

– Forskningens særlige potentiale er, at den kan styre udenom den evige produktionsmølle og skabe grundlag for et kri-

tisk forum, indhøste viden om de gamle kvaliteter og stimulere kvalitetsudvikling ved at pege på muligheder for nyudvikling. Fx af de klassiske figurer – lyt til børnenes fortællinger om dem – de er et rigt reservoir; og den måde, de har behov for at nyudvikle figurerne på, er et direkte udtryk for, hvad der er aktuelt for dem i det moderne liv, fremhæver Flemming Mouritsen som et af de felter, han og hans kolleger forsker i.

Børn og computerspil, barndommens historie og børnekulturens historie, børns fortællinger og legekultur er andre eksempler blandt mange på, hvad forskerne i disse år interesserer sig for.